

rence in posvetovanja so obravnavala problematiko ljudske oblasti (volitve in delovanje ljudskih odborov, zборе volilcev), problematiko delovne sile (še posebej gradbene industrije). Na koncu, pa ne le zaradi množine, omenimo še *zapisnike osnovnih organizacij oziroma celic*.

Pri *poročilih* omenimo najprej poročila *organizacijsko-instruktorskega oddelka*, ki je pripravljala s odsekom za statistiko in evidenco poročila o organizacijskem stanju partijske organizacije v Ljubljani, s svojimi instruktorkami poročila o obiskih osnovnih organizacij v podjetjih, ustanovah in na terenu, predvsem pa dnevna, mesečna, večmesečna poročila o gospodarskih, političnih razmerah v Ljubljani za čas 1945-1950. Poročila so obravnavala še problematiko informiroja, problematiko Dilas, tržaško krizo, šolstvo, prosveto, zdravstveno službo, trgovsko mrežo Ljubljane in njeno preskrbo ter kmetijsko problematiko. Vso našeto problematiko obravnavajo tudi poročila partijskih organizacij na nižjih organizacijskih stopnjah (v rajonih in še prej v četrtih, terenske celice, celice v ustanovah in podjetjih). Poročila o *idejnapolitičnem izobraževanju in delu* je pripravljala oddelka za agitacijo in propagando (agit-prop komisija) pri mestnem komiteju oziroma komisije ali le posamezni člani, zadolženi za to delo na nižjih ravneh organiziranja. To so bila poročila o političnih šolah, tečajih, o študijskih sestankih na

določene teme, o ideolškem delu in izobraževanju med množicami.

Pri *analizah* omenimo analize dela partijskih organizacij, gibanja članstva na področju mestnega komiteja, kadrovske zasedbe partijskih organizacij, analizo kadrovske zasedbe upravnega aparata lokalnih in republiških podjetij iz l. 1950 in analizo o delavskih svetih v Ljubljani iz l. 1952.

Seznami nam nudijo vpogled v sestavo članov posameznih organov in teles partijskih organizacij. Izdelani so tudi sezname članov in kandidatov partijskih organizacij, sezname kaznovanih in izključenih iz partije, delegatov republiškega in zveznega partijskega kongresa, nadalje sezname članov teles drugih množičnih organizacij, raznih odlikovancev, sezname padlih borcev.

Podobno vsebino, le da številčno obdelano, nudijo *statistični pregledi* članstva, kandidatov, simpatizerjev in samih partijskih organizacij na vseh organizacijskih stopnjah. Omenimo še statistična poročila z nazivom "industrijska poročila" o zaposlenih in organiziranih delavcih po podjetjih zveznega, republiškega, mestnega in zadružnega značaja.

Na vsebinsko bogastvo fonda navsezadnje opozarja tudi 173 gesel v stvarnem in imenskem kazalu.

Deželni zbor in odbor za Kranjsko

SASA SERŠE

Fond Deželnega zbora in odbora za Kranjsko¹ je najobsežnejši fond urada deželne avtonomije na področju Slovenije, obsega 404 knjige in 2248 tehničnih enot spisovnega gradiva. Skupaj je to 280 tekočih metrov gradiva za obdobje 1861-1918.

Arhivsko gradivo deželnega zbora in odbora je bilo večkrat seljeno, prevzeto v posameznih fragmentih. Glavni del fonda je Državni arhiv Slovenije prevzel 1948 od Federalnega zbirnega centra, del pa od rektorata ljubljanske Univerze. Gradivo je bilo prevzeto v celoti brez vnaprejšnjega (predhodnega) vlačanja. Dolga leta je ležalo v neprimerih, vlažnih kletnih prostorih - neprimerno skladiščeno, brez arhivskih polic, na kupih. S preselitvijo v obnovljena skladišča je

gradivo dobilo primeren prostor v skladišču Arhiva SR Slovenije. Danes, kot je v moderni arhivistiki priznано, v Rožni ulici urejeno po načelu provenience in prvotne ureditve.

Ustvarjalec je v svojem petdesetletnem delovanju na upravni stopnji dežele ustvaril bogato in obsežno gradivo, ki je skoraj v celoti ohranjeno. Kaže na izredno visok nivo takratnega pisarniškega poslovanja in na sposobne uradnike, hkrati pa je odraz takratnega bogatega družbenopolitičnega in gospodarskega življenja.

Fond Deželnega zbora in odbora je sestavljen iz serije knjig in serije spisovnega gradiva.

Serijo knjig predstavljajo:

- a) Evidenec spisovnega gradiva kot so delovniki, indeksi, elenkusi ali številčna kazala.

¹ S. S., Deželni zbor in odbor za Kranjsko, str. 67, Arhivi, XI 1. 2, Ljubljana 1988.

b) Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, ki vsebujejo objave stenografskih zapisnikov zasedanj deželnega zbora in jih hrani knjižnica Arhiva Republike Slovenije, Slovenska akademija znanosti in umenosti ter Narodna in univerzitetna knjižnica.

Deželni odbor je spise odlagal v arhiviral v registraturi po registraturnem načrtu, po vsebinskih kriterijih. Zaradi posebnosti prehajanja registraturnega plana od enega deželnega avtonomnega organa na drugega je tu deloma prikazan registraturni načrt deželnih stanov za Kranjsko /1820-1861, IV - registratura / in Ljubljanske oblasti /1922-1929/. Načrt je bil v uporabi z malimi spremembami v pisarnah deželnih avtonomnih organov od 1820 do 1929.

Ko je deželni odbor leta 1861 prevzel stanovsko gradivo, je hkrati prevzel tudi registraturni plan², ki so ga stanovi uporabljali pri svojem pisarniškem poslovanju že od leta 1820.³ Stanovi so pri poslovanju s spisi uporabljali deset vsebinskih skupin. Deželni odbor pa je zaradi obsežnejšega poslovanja uvedel še dve glavni vsebinski skupini /registraturni fascikli/. Registraturni plan - načrt je bil osnova za urejanje odloženih spisov. Poglavitna značilnost stopnjevanega registraturnega načrta so bile glavne skupine in podskupine. Klasifikacijski načrt ali, kot so ga imenovali registraturni plan deželnega odbora, je obsegal 13 glavnih vsebinskih skupin, označenih z rimskimi številkami /Deželna vlada je označevala glavne vsebinske skupine z arabskimi številkami⁴/, podskupine pa so bile označene z arabskimi številkami. V dolgoletnem poslovanju deželnega odbora so se te podskupine spreminjale ali dopolnjevale. Prav

ta registraturni načrt je od deželnega odbora prevzela Ljubljanska oblast,⁵ ki se je ves čas po 1922 trudila, da bi preprečila likvidacijo prejšnje deželne imovine in si prizadevala, da bi ji bila priznana pravica do deželne imovine. S finančnim zakonom⁶ ji je bila ta pravica priznana. Ljubljanska oblast je tako dobila prejšnjo deželno imovino in pripadajoče gradivo, z njim pa že utečeno pisarniško poslovanje z registraturnim načrtom prejšnjega deželnega odbora.

Serijo spisovnega gradiva deželnega zbora in odbora za Kranjsko predstavljajo: Obravnave deželnega zbora, ki so prenehale izhajati leta 1914, ko se je začela vojna. Deželni zbor se ni več sestajal. Tudi v vsebinski skupini "sejni zapisniki zbora" (1/4) ni gradiva. Za obdobje po letu 1914 lahko sejne zapisnike zbora nadomestijo sejni zapisniki odbora. Ti so ohranjeni v vsebinski skupini "sejni zapisniki odbora" brez registraturne številke za obdobje 1861-1918. Sejni zapisniki odbora nikdar niso bili objavljeni v tiskani obliki. Zadnja poročila so bila objavljena 1911⁷, zadnji proračuni z zadnjimi Obravnava 1914. Po letu 1912 v Obravnava ni bilo več računskih sklepov, vendar so ohranjeni v spisovnem gradivu pri samih skladih.

V to vsebinsko skupino sodijo predsedstveni spisi, ki so jih začeli voditi v letu 1891. Za vse personalne in druge pomembne stvari, katerih vsebina naj ne bi bila vsem na vpogled, so začeli 1. februarja 1891 voditi tudi posebne delovodnike.

Poleg zapisnikov sej zbora in odbora je v fondu obsežno spisovno gradivo s področja gospodarstva, zdravstva, sociale, prosvete, kulture in gradbeništva, tu je gradivo deželnih ustanov, deželnega gledališča, deželnega muzeja in arhiva.

V vsebinsko skupino deželni zbor⁸ sodijo deželni redi-zakoni, poslovniki in sistemizacije delovnih mest, navodila za pripravo in izvedbo volitev v deželni zbor. Do leta 1873 so sem sodile tudi volitve v državni zbor. Pri volilnem gradivu je še propagandni material, kot so plakati, letaki, volilni lističi. V tretji vsebinski podskupini so podatki o dnevnicah, potnih stroških poslancev. Zapisniki sej zbora, ki tudi sodijo v

2 Indeks spisov četrte registrature deželnih stanov 1820-1841; Stanovski registraturni načrt je imel 10 glavnih skupin. Stanovske glavne vsebinske skupine in podskupine so bile označene v gradivu z arabskimi številkami. Podskupine so imele glavne vsebinske skupine /registraturni fascikli/: 1, 2, 3, 5, 6 in 7. Vsebinske skupine 4, 8, 9 in 10 niso imele podskupin. Deželni odbor pa je imel pri vseh svojih 13 glavnih vsebinskih skupinah tudi podskupine in celo te so se nekatere delile v še manjše vsebinske sklope.

3 Indeks spisov četrte registrature deželnih stanov 1820-1841 "Uvod k indeksu".

4 Kljub temu, da je šel razvoj registraturnih načrtov v smeri poenotenja, so se registraturni načrti razlikovali. Deželna vlada in deželni odbor sta imela različna registraturna načrta s stopnjevanimi serijami vsebinskih skupin. Namestništvo v Ljubljani je leta 1850 (tiskanje) bil Registraturni plan za Namestništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem leta 1851 v Ljubljani) predpisalo zase in za okrajna glavarstva enoten registraturni načrt. Po tem načrtu se je ravno namestništvo in kasneje deželna vlada. Okrajna glavarstva, kasneje okrajni uradi, so ta načrt sicer povzeli, a so ga prilepilji za svoje pisarniške potrebe.

Deželno predsedstvo v tem obdobju ni imelo več registraturnega načrta in je spise odlagalo kronološko po delovodniških številkah. V letih 1791 do 1800 pa je tudi predsedstvo svoje spise odlagalo po registraturnem načrtu.

5 Slovenci v desetletju 1918-1928

Marko Nallačen: Oblastne samouprave v Sloveniji

Temelj za ustanovitev oblasti je dala Vidovdanska ustava v členih 95-101. Natančnejša določila o ureditvi in pristojnosti oblastnih samouprav pa je vseboval zakon o oblastni in sreski samoupravi.

Službene novine 1922/, št. 92

Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo 1922/ št. 136

Država je bila razdeljena na 33 oblasti. Na področju Slovenije sta bili Ljubljanska in Matibojska oblast.

6 Finančni zakon 1927/ št. 28, člena 322 in 323.

7 AS, Dež. odbor, Reg. 1/4, spis 3261, 3. 11. 1914.

8 AS, Dež. odbor, Reg. 1/1-5, deželni zbor.

ta registratumi fascikel, so obdelani že pri Ob-
ravnavačih.⁹

V strukturi enoti z oznako II (personalne
in pisarniške zadeve)¹⁰ so spisi o deželnih
uradnikih, pomožnih uradnikih in služiteljih,
njihovih delovnih mestih, upokojitvah, dopus-
tih, nagradah. Sem sodijo še pisarniške zadeve,
kot so oprema in pisarniški material deželnih
uradov.

Ustanove¹¹ - v tej vsebinski skupini so spisi
o stanju in poslovanju ustanov. Deželni usta-
nov je bilo 59 in so imele ime po svojih usta-
noviteljih. Ustanavljali so jih dobrotniki - posa-
mezniki, ki so želeli revnim, slepim, gluhih,
sirotam, invalidom in revnim, a nadarjenim
učencem in učiteljem izboljšati kvaliteto iz-
obrazbe in življenja.

Deželni zbor in odbor je prevzel v uprav-
ljanje premoženja deželni stanov. To gradivo
je v vsebinski skupini stanovski sklad in sta-
novska poslopja¹², kamor sodijo Lontovž, de-
želni dvorec, Pogačnikova hiša, plesišče, licej-
sko poslopje, glavna stražnica, gledališče, redu-
ta in sosednja hiša ter Tivoli-stanovski topovi.

V peti vsebinski skupini deželni sklad¹³ so
spisi o podporah, posojilih v priručnikih elemen-
tarnih nezdod in 3% potresno posojilo. Sem so-
dijo podpore revežem in dijakom, študentom
/predvsem umetnikom, kasneje tehnikom/. Ne-
kaj je tudi finančnih spisov o deželnem prora-
čunu, dolgu, zaključnem računu, užitniškem
davku, vrednostnem prirastku, konverziji ter
zadevah odgona. V tej vsebinski skupini so še
spisi o nastanitvi vojske in gradnji deželne vo-
jašnice.

Gradivo o zdravstvu je zelo obsežno. Dežela
je 1862 prevzela skrb za dobrodelne zavode¹⁴,
kot je bila deželna bolnica v Ljubljani. V devet-
desetih letih je pod pokroviteljstvom dežele po-
tekala paviljonska gradnja ljubljanske klinike ob
Zaloški cesti. Bolnica je imela konec stoletja
kirurški, dermatološki /sifilis/, okulistični, gine-
kološki, infekcijski oddelek. K deželnim dobro-
delnim zavodom so sodile še porodnišnica,
otroška bolnica, lekarna in mrtvašnica. V Ljub-
ljani so imeli psihiatrično bolnico /umobolnico/
na Studencu in pri sv. Jožefu ter dom za one-
mogle /deželno hiralnico/. V pristojnost dežele
so sodile tudi občinske bolnice, kot so novo-
meška bolnica za ženske bolezni, bolnica v
Kandiji, Postojni, Idriji in Krškem. Dežela je

skrbela za invalide, reveže in upravljala kopa-
lišča in zdravilišča.

V zemljiškoodveznem skladu¹⁵ so pred-
vsem finančne zadeve glede izvedbe zemljiške
odveze in regulacije. V tej strukturi skupini so
tudi spisi o obligacijah - o njih delitvi, sestavi,
nakupu na borzi, zrebanjih in izplačilih. Tu so
obračuni z erarjem, poslovni pregledi davčnih
pribitkov, njihovi izkazi in odpisi ter mesečni
denarni sezname davčnih uradov, dnevnik vpla-
čil.

Dežela je tako kot z dobrodelnimi uradi
upravljala tudi s prisilno delavnico¹⁶, ki je ime-
la prostore na Poljanskem nasipu, tam so bili
prestopniki in delomrzneži, med njimi pa mla-
doletniki, ki so kasneje prešli na Rakovnik k
salezijancem. Tako kot v drugih vsebinskih sku-
pinah so tudi tu spisi o vzdrževanju zavoda in o
oskrbi tujih in domačih prestopnikov.

Na področje šolstva¹⁷ - deželna kultura -
sodijo ljudske šole, meščanske (Krško, Pos-
tojna), realka v Ljubljani, dekliški licej v Ljub-
ljani, obrtna šola v Ljubljani in obrtno-nadalje-
valne šole v Radovljici, Kranju, Kočevju, Krš-
kem, Kamniku, Litiji, Ljubljani-Šiška, Mengšu,
Mokronogu, Novem mestu, Postojni, Ribnici,
Škofji Loki, Idriji, na Jesenicah, v Žireh ..., dvo-
letna trgovska šola v Ljubljani, gospodinske šole
(Tuhinj, Šmilhel, Radovljica), kmetijske šole
(Slap in Grm¹⁸) ter slovenska nižja gozdarska
šola na Snežniku. Nadalje so tu podatki o jesen-
skih in zimskih tečajih /pletarstvo/, potujočih
učiteljih /slamnikarstva, gospodinjstva/, inšpek-
torjih, vzdrževanju šol in položaju slovenskega
jezika v šolah.

Dežela je skupaj z državo z različnimi pod-
porami in posojili skrbela za napredek polje-
darstva, gozdarstva in živinoreje¹⁹. K izbolj-
šanju kmetijstva sodi tudi pridobivanje rodo-
vitne zemlje z regulacijo voda in osuševanjem
močvirnega sveta - Ljubljanskega barja. S tem
je povezana tudi napeljava vodovodov, ureditev
vodnjakov in kapnic. H kmetijstvu sodi tudi
gradivo o vinogradništvu, vpeljavi ameriške tr-
te, pticah, strelnih postojankah zoper točo. Tu
so podatki o živinoreji, konjereji, ovčereji, plan-
šarstvu ... Nekaj gradiva obravnava pogozdo-
vanje Krasa. Podobno gradivo vsebujejo tudi
fondi upravnih organov kot sta Deželna vlada v
Ljubljani in Kranjska kmetijska družba.

V vsebinski skupini splošne deželne zade-
ve²⁰ je precej gradiva o gradnji, vzdrževanju de-

9 S. S., Deželni zbor in odbor za Kranjsko, str. 68 Arhivi, XI 1-
2, Ljubljana 1988.

10 AS, Dež. odbor, Reg. II/1-4, personalne in pisarniške zadeve.

11 AS, Dež. odbor, Reg. III/0-59, ustanove.

12 AS, Dež. odbor, Reg. IV/1-9, stanovski sklad in stanovska
poslopja.

13 AS, Dež. odbor, Reg. V/1-8, deželni sklad.

14 AS, Dež. odbor, Reg. VI/1-6, bolnišnični sklad.

15 AS, Dež. odbor, Reg. VII/1-19, zemljiškoodvezni sklad.

16 AS, Dež. odbor, Reg. VIII/1-8, prisilna delavnica.

17 AS, Dež. odbor, Reg. IX/2, šolstvo.

18 AS, Dež. odbor, Reg. IX/3, kmetijska šola Grm.

19 AS, Dež. odbor, Reg. IX/3, poljedelstvo, živinoreja, goz-
darstvo (strokovne šole).

20 AS, Dež. odbor, Reg. X/1-6, gradnja in vzdrževanje cest, mo-
stov, železnic.

želnih cest²¹, mostov in železnic. Tudi gradivo Deželne vlade v Ljubljani²² vsebuje spise, ki se nanašajo na gradnje.²³

Občine so bile najnižji avtonomni organi in kot take so bile odgovorne tako deželni vladi kot deželnemu odboru, zato se je zbralo v vsebinski skupini občinske zadeve²⁴ dokaj gradiva o občinah. Tu so spisi o konstituiranju občin, o občinskih volilnih redih, podatki o poteku volitev. Tu so še spisi o občinskem premoženju, občinski požarni varnosti ter gradbene zadeve, ki obravnavajo predvsem področje delovanja okrajnih cestnih odborov, ki so v sodelovanju z deželno gradili in vzdrževali občinske ceste in mostove. Nekaj gradiva je tudi o pritožbah in tožbah občin zaradi dolgov, nekaj o revežih in podporah ter o vojni odškodnini.

O vsebinski skupini normalije²⁵ že sam naslov pove, da so v tej skupini shranjeni normativni akti in poleg teli še pogodbe, reverzi, peticije, knjige, časopisi.

V zadnji vsebinski skupini razno so zadeve, ki jih niso odložili na ustrezno mesto in zadeve, ki jih zaradi drugačne vsebine ni bilo mogoče vložiti v že obstoječe vsebinske skupine. Tako so tu spisi o mobilizaciji, stražništvu, črni vojski, deželnem knjigovodstvu, elektramah, tujskem prometu, živilih, zavarovanju, zasebnih uslužbenceh, krošnjarstvu, zemljevidih, statistiki, loterijskem posojilu v Ljubljani, telefonu, avtomobilih ...

Leta 1914 zaradi vojne nastopi izredno stanje tudi na področju deželne avtonomije. Deželni zbor se ni več sestajal, z delom je nadaljeval zgolj deželni odbor, ki se je sestajal na sejah, kjer je v imenu zbora sprejemal začasne sklepe. Le-ti so bili sprejeti v okviru že prej izdanih zakonov, vendar s pridržkom, da jih bo naknadno potrdil zbor. Deželni odbor se je poslednjič sestal 22. oktobra 1918²⁶, ko mu je predsedoval zanj deželni glavar dr. Ivan Šušteršič. Predsedstvo Narodne vlade SHS je 14. novembra 1918 izdalo odredbo o razpustitvi deželnega odbora in hkrati imenovalo člane komisije

za začasno vodstvo in ukinitvev deželne uprave.²⁷

POVZETEK

Deželni zbor in odbor za Kranjsko je deloval na upravni stopnji dežele v drugi polovici 19. stol. in začetku 20. stol. V petdesetletnem delovanju je ustvaril obsežno gradivo, ki je odraz takratnega družbenopolitičnega in gospodarskega življenja.

Poleg spisovnih evidenc, kot so delovodniki, indeksi in elenkusi, so ohranjeni zapisniki sej deželnega zbora za Kranjsko v tiskani, vezani obliki in spisovno gradivo s področja gospodarstva, zdravstva, sociale, prosvete, kulture, gradbeništva.

Fond Deželnega zbora in odbora za Kranjsko je najobsežnejši fond deželne avtonomije na področju Slovenije. Obsega 404 knjige in 2248 tehničnih enot spisovnega gradiva s področja gospodarstva, zdravstva, sociale, prosvete, kulture, gradbeništva.

21 AS, Dež. odbor, Reg. X/2, cestc, spisa 11797, Ljubljana, 17. avgusta 1910. V pristojnost deželnega odbora sodi posebno nadzorstvo nad premoženjem dvaintidsetih okrajnih cestnih odborov - cestni zakon 28. julija 1889, Dež. zak. 1889/št. 17.

22 Peter Ribnikar, Arhivsko gradivo Namestništva in Deželne vlade v Ljubljani 1850-1918, Arhivi, II 1-2, Ljubljana 1979, str. 36.

23 Gradivo, ki se nanaša na gradbene zadeve, je najti v konvolutih. Posebnost urejanja odloženih spisov s konvoluti sta poznali registraturi deželne vlade in predsedstva. II konvolutom sta oba upravna organa vodila posebne indekse.

24 AS, Dež. odbor XI/1 - občinske zadeve.

25 AS, Dež. odbor, Reg. XII, normalije.

26 Dež. zbor in odbor - sejni zapisniki odbora - sejni zapisnik, 22. oktober 1918.

27 S.S., Gradivo Kranjskega deželnega odbora in leto 1918, str. 96 Arhivi, XIII. 1-2, Ljubljana 1990.